

A GÖRÖGPÓTLÓ TANTERV REFORMJA.*

Az 1890. évi XXX. t.-cikk által életbe léptetett görög-pótló tanfolyamnak, a jelen iskolai évet nem számítva, már négy éves múltja okadatolttá teszi, hogy megálljunk egy pillanatra, visszatekintsünk e tanfolyam tanulságaira s kérdezzük, mennyire vált be az eddigi tapasztalatok szerint arra a célra, melynek létesültét köszöni. Igaz, hogy eredményessége felől *végleges* ítéletet formálni még most is igen bajos, mert csak *egy* érettséginek, a múlt évinek eredményét vehetnők tekintetbe s ennek statisztikai adatai egyrészt az elbírálás különböző fokánál, másrészt természetes enyhéltánál fogva csak nagyon kevésbé tájékoztathatna bennünket a kérdés felől. Bizonyos eredményesség azonban nézetem szerint nem tagadható. Hiszen a görög-pótló tárgyak abban a szerencsében részesültek, hogy maga a közoktatásügyi kormány gondoskodott a szükséges taneszközök, nevezetesen tankönyvek, sőt szemléltető eszközök megteremtéséről, úgy, hogy ez a tanfolyam a szükséges tan- és segédkönyvekkel jóformán teljesen el van látva, holott némely más tárgy, hogy többet ne mondjak, éppen a görög-római irodalmi tanítás még mindig elég szegényes állapotban sanyalódik. Szerencsére e szegényes állapoton éppen a görög tanítást végveszélylyel fenyegető görög-pótló lendített valamicskét; mert most a görög tanítás kölcsön kérheti rövid időn felgazdagodott, hatalmasabb mostoha-testvérének, a görög-pótlónak az eszközeit. Eddig a görög nyelv tanára hiába nézett szerte, nem lelé honját a hazában. Hiába kutatott egy kis állam- vagy vallásrégiségi kézikönyv után, hiába keresett megbízható magyar fordítást, melynek segítségével klasszikusa hézagait áthidalja. Most jobb dolga van: neki is — ha nem csurog, cseppen. Immár nem érzi magát olyan elhagyottnak.

Tudvalevő dolog, hogy a görög-pótló tárgyak felszínre jutása nemcsak a szükséges könyveket hozta létre. A közoktatásügyi kormány nemcsak egy 6 hetes szünidei tanfolyamot szervezett a görög-pótló tárgyak leendő tanárai számára, hanem egy görög- és egy olaszországi tanulmányutat is rendezett, főleg abból a célból, hogy a görög és római műveltségnek ne csak holt betűivel érintkez-

* Felolvasta a szerző a «Magyar Pädagogiai Társaság»-nak f. é. márczius hó 16-án tartott rendes havi ülésén.

zék a magyar tanárság, hanem annak a műveltségnek legközvetlenebb megnyilatkozásait is lássa, és valóban reális ismeretekkel felfegyverkezve hivatását annál lelkesebben, de egyúttal annál sikeresebben is teljesíthesse. Ha csak röviden szedjük is lajstromba a görögpótló tárgyak életbe léptének ez eredményeit, lehetetlen tagadnunk, hogy tanításunk ügyének hasznos szolgálatokat tett.

Mi az oka mégis, hogy kezdettől fogva panaszokat hallunk e tárgyak tanítása, tanításuknak sikere felől? Mert bár némi átlagos sikert általában konstatálnak, mégis egyrészt a tárgy berendezése, a tanításában való eljárás s a végleges eredmény abszolút becse több kifogás alá esik. Azt hiszem, az első ok itt is, mint általában, ha tanításunk hiányait tekintjük, a kellő számú tanerők fogyatékoságában keresendő. Hiszen nekünk a görögpótló behozatala előtt még görög tanáraink sem voltak olyanok, vagy csak igen csekély számmal, a kik a holt betűnél többre is áhítoztak s a kik irodalmat, vagyis irodalmi műveket, nemcsak rendhagyó és nem rendhagyó igéket vagy legfeljebb caputokat és verssorokat tanítottak. S a görögpótló tárgyak tanítása nem is ezeknek jutott osztályrészül, hanem a görög irodalomban, kevés kivétellel, ha lehetséges, még tájékozatlanabb magyar philologusoknak, kiknek, ha egy része hallgatta is a tanárok számára rendezett görögpótló tanfolyamot, egyrészt nem bizonyíthatta be, hogy ezzel «omne tulit punctum» (mert hisz akkor még a szükséges kézi könyvek sem voltak mind készen), másrészt pedig mégis csak egy kis töredékét tette az egész contingensnek. Nem lehet tehát csodálni, ha a görögpótló tárgyak tanításának négy első éve alatt sok nehézséggel kellett megküzdenniök azoknak a tanároknak, kiknek az a feladat jutott, hogy heti 2 órában — a görögpótlónak irodalmi részéről szólva — a kiszabott tananyagot, mind a bővebb magyar irodalmi olvasmányt, mind a görög írók ismertetését elvégezzék. Minthogy ugyanis az anyag nagy terjedelménél fogva csak némely részleteket tehetek iskolai olvasás tárgyává s igen sokat házi olvasmányul kellett kitűzniök, de azért az iskolában mégis számon kérték: nekik maguknak oly tájékozottnak kellett volna lenni e tananyag minden részletében, sőt az illető könyvekből esetleg kihagyott, mindennemű vonatkozásai-ban, hogy ily fokú tájékozottság évek sorának komoly studiumát követelte volna tőlük. Ezt kívánni azoktól a tanároktól, kiktől az egyetemen és a tanárvizsgálaton semmi e nemű ismeretet nem kívántak, nem volna méltányos dolog.

De vajjon van-e kilátás arra, hogy ez állapot a legközelebbi jövőben javulni fog? Igaz, hogy van egy újabb miniszteri rendelkezés, mely az egyetemen a modern philologustól is megköveteli görög irodalmi kollegiumok hallgatását s bizonyos ismeretekről való számadást, de ez, szerintem, nem sokkal segíti az ügyet előbbre; mert hol van a garancia, hogy a modern philologus az egyetemen olyan előadásokat hallgathat, melyeknek — mint a görögpótló tárgyak tanára — a középiskolában hasznát veheti? Hisz tudva levő, hogy tudós egyetemünk még a leendő görög tanár szükségleteinek szem előtt tartását sem hiszi méltóságával megegyezőnek; micsoda jámbor óhajítás tehát, hogy a görögpótló irodalmi tanításra tekintettel legyen, s ő, az ideális, tudós classicismus ápolója, a classicismus fészkének e kakukfiára pazarolja idejét és erejét!

Nincs tehát arra semmi remény, nem is lehet, hogy modern philologusainktól — a jelenlegi rendszer mellett — a jövőben több classicismusra számíthatnánk, hogy ennél fogva a görögpótló tárgyak tanítása a jövőben e tekintetben eredményesebb lesz s minden panasz és elégedetlenség el fog némulni.

Pedig véleményem szerint arra az irodalmi okulásra, melyet a görög nyelv helyett megszabott olvasmány nyújt, a középiskolának multhatatlanul szüksége van. Még pedig szüksége van a középiskola *minden* tanulójának, tehát azoknak is, a kik görögül tanulnak. Bizonyítják ezt mindjárt a görögpótló megszületések kifejezésre jutott elvek, különösen a közokt. kormány által 31085/1891. sz. a. kiadott utasítás a görögpótló tárgyak tanításához. Ez utasítás általános részének mindjárt első pontja így hangzik: «A görög nyelv helyett megszabott tárgyak tanfolyama nem tekintendő az országos tantervtől teljesen elkülönített, magában befejezett tanításnak, hanem *szolgálatában áll az ott kitűzött főcéloknak, kibővíti az ott felkarolt anyagot, ahhoz fűződik s azt támogatja*, miért is mindig tartsa szem előtt a tanár azokat a didaktikai általános elveket, melyek a tanítás országos tervéhez kiadott utasításokban foglaltatnak. *A görög nyelv helyett kiszabott magyar olvasmány (ide értve a görög íróknak magyar fordításokban való ismertetését is) az országos tanterv szerint haladó közös irodalmi tanításnak, különösen nemzeti irodalmunk tanításának fog becses anyagot szolgáltatni, a mennyiben az irodalom történetének s az irodalmi elméletnek kötelező alakban biztosítja amaz olvasottságot, melyet a közös tanterv (miként az ahhoz kiadott utasítá-*

sokban ki is van fejezve) inkább a tanulók magánszorgalmától vár.»

Íme, ebből kitűnik, milyen czél vezethette azt a bizottságot is, mely a görög nyelv helyett tanulandó tárgyakat körvonalozta. Nem azon voltak, hogy a görög nyelv helyett akárminemű surrogatumot vegyenek elő, melylyel a görögöt valamiképpen pótolják a görögül nem tanulóknak (hisz ez hiábavaló kísérlet is lett volna), hanem gymnasiumi irodalmi tanításunk hiányaiból indultak ki s oly tanítást kívántak berendezni, melyet azelőtt a tanterv a nagyobb részre nézve *pium desiderium* tárgyát tevő magánszorgalom útján szeretett volna megvalósítani. Tehát a mit a tanterv szerint azelőtt mindnyájuk *magánszorgalmától* vártak, azt tette a görögül nem tanulókra nézve *kötelezővé* az újabb rendelkezés. Egyet azonban kifejejtettek a számításból: azt, hogy ha a görög helyett kiszabott tárgyak tanulása a közös irodalmi tanításnak kíván becses anyagot szolgáltatni, akkor nem elég e tárgyakat csak némelyeknek tanulniok, mert oly esetben, midőn az együtt tanuló és haladó osztálynak csak bizonyos növendékei képesek szerzett tudásokkal az új anyag felépítéséhez hozzájárulni, az igazi közös iskolai munka, minden tanulás főfeltétele, teljesen illuzoriussá válik. Nyilván abban a hitben kellett tehát lenniök a görögpótló tárgyak körvonalozóinak, hogy a tanulók jelentékeny többsége a pótló tárgyakat fogja választani s így alig lesz veszélyeztetve a közös tanítás, mivel azt az egynéhány görögül tanuló a többség tudása csakhamar asszimilálui fogja s ők is kötelességüknek fogják tartani, hogy az illető kézikönyvekből irodalmi ismereteiket kiegészítsék. A dolog azonban egészen máskép ütött ki, mert a görögül nem tanulók száma kezdetben sem volt s ma sincs többségben a görögül tanulókkal szemben. Négy év alatt gyarapodott ugyan a számuk, a mennyiben 28%-ról 36%-ra emelkedett, de az arány még mindig igen egyenetlen. A kisebbségben pedig alig lehet meg az az erkölcsi súly, hogy a többséget példája követésére vonzhatná, készíthetné. Tegyük föl azonban azt az esetet, hogy valamely lelkes tanárnak sikerülne ezt a többséget is rávenni, hogy magánszorgalom útján a görögül nem tanulók tananyagával is foglalkozzanak: még így sem válnék teljesen lehetővé a közös tanulásban való egyenlő részvétel, mivelhogy azok, a kik a görögpótló tárgyakat a tanár magyarázatai nélkül tanulgatnák, semmi esetre

sem lennének képesek a közös tanulásban amazokkal egyenlően részt venni.

A mostani állapot szerint tehát a görög nyelv helyett megszabott tárgyak tanulói és a görögül tanulók között áthidalhatatlan szakadás van, úgy annyira, hogy ezt a kétféle publicumot egy azon iskolában közös irodalmi tanításban részesíteni pædagogiai és didaktikai lehetetlenség. Lássunk egy pár meggyőző példát. Azok a 6-ik osztálybeliek, kik az 5-ikben fordításban Thukydidest olvasták, a retorika illető szakaszainál sokkal tájékozottabbak lesznek a történeti előadás kellekei, a pragmatikus történetírás mibenléte felől, mint azok, a kik az V. osztályban esetleg épületes görög mondatokat fordítgatva, szerencsésen eljutottak a μ . végű igékig s legfeljebb Liviusra támaszkodhatnak. Azok a VII. osztályosok, a kik a 6-ikban Homeros eposaival megismerkedhettek, a magyar poetikát gyönyörűséggel építhetik fel a tanárral együtt, míg a többi VII. osztályos, a ki esetleg csak akkor kezdi a $\lambda\omicron\mu\delta\zeta$ -t meg a $\mu\eta\nu\iota\varsigma$ -t, a classicismus homályában sajnálatra méltóan hátramarad és kénytelen a mások által hangoztatott tanulságokat gondolkodás nélkül, készpénzül elfogadni. Azok a VIII. osztályosok végre, a kik az V. osztálytól kezdve bővebb magyar irodalmi olvasmányokkal foglalkoztak a görög nyelv helyett, játszva megértik az irodalomtörténetet, mely számukra nem egyéb, mint a már szerzett ismeretek rendszerezése, mert az nekik nem száraz nomenclatura, hanem megfogható *reale*; ellenben azok, a kik az V. osztálytól kezdve görög grammatikával s egy-két görög íróval foglalkoztak, irodalmi ismeretek dolgában görögpótló társaikkal épenséggel nem versenyezhetnek, ha csak egyikük-másikuk magánszorgalommal, a görögpótlók könyveit is beszerezve, nem sajátította el *privatim* azoknak a tudományát is. De vajjon hány ilyen tanulóra számíthatunk ma, mikor a sokat hangoztatott túlterhelés, az aggódo szülék e réme így is úton-útfélen ijesztgeti az érzékenyebb lelkeket?

De nemcsak a magyar irodalmi tanításban bajos egyszerre foglalkozni e kétféle elemmel, hanem az irodalmi tanításban általában, s így a latin irodalmi tanításban is. Mert például a görögpótló 6-ik és 7-ik osztályos tanuló tartalmilag és szerkezetileg teljesen ismervén Homeroszt, egészen más szemmel fogja nézni Vergiliust és egészen más okulást merit annak olvasásából, mint az a görögül tanuló, a ki Homerosnak talán épen csak a hírét hallotta.

Megengedem, hogy olyan tanítása lehetséges a kétféle elem-

nek, mely megelégszik a pusztá közléssel, leczkeföladással s leczkekikérdezéssel; az ilyen tanításról azonban beszélni sem érdemes. Az a tanítás azonban, mely a pædagogia követelményeinek meg akar felelni, ilyen kétféle előkészületű tanulóssággal szemben sok tekintetben, ha nem is lehetetlenné, de fonákká válik, mert ha egyöntetűsége törekszik, akkor vagy nem veszi tekintetbe a görög helyett megszabott tárgyakból nyert tanulságokat s annak megnyilatkozásait a fiúkban mesterségesen elfojtja, s ez *nemcsak* pædagogiai hiba, — vagy úgy törekszik a tanulókat egy színvonalra állítani, hogy a görög helyett megszabott tárgyakban való tájékozottságot a görögül tanulóktól is megköveteli: s ez esetben azokra kettős terhet ró, a mi talán nem egészen méltányos.

Röviden összefoglalva a mondottakat: a görög helyett megszabott tárgyak vagy szükségesek a középiskola által nyújtandó általános műveltség szempontjából, vagy nem szükségesek. Ha szükségesek, akkor minden tanulóra nézve azok, ha nem, akkor e görögül nem tanulók is ellehetnek nála nélkül. Azonban a dolog úgy áll, hogy mind a fölvetett bővebb magyar irodalmi olvasmányok, mind a görög írók illető műveinek legalább fordítások útján való megismertetése irodalmi tanításunknak egy addig igen érezhető hiányát tölti be: tehát ezekre épen az általános műveltség szempontjából föltétlenül szükség van, nem mintha ezek a studiumok valósággal pótolhatnák a görög nyelv ismeretét, hanem mert a magyar irodalmi tanítás érdekeivel össze vannak forrva, s épen ezért a görögül tanulók sem lehetnek el ezek nélkül, mert a négy évi görög tanulás a mi csekély óraszámunk mellett intensiver irányával sem pótolhatja a görög helyett megszabott tárgyakat. Valóságos pótlásról tehát egyik studiumnál sem lehet szó, a mint hogy az esetleg hiányzó földrajzi ismereteket sem pótolhatjuk a rokon történelemmel.

Eddig csakis az irodalmi tanításról szólottunk. Úgyde a görög helyett megszabott tárgyak közé tartozik a szabadkézi és ábrázoló mértani rajz is az irodalmi tárgyakkal egyenlő időben, heti 2 órában. Ezekre nézve, mint nem szakember, nem mondhatok határozott és megokolt véleményt, de tanácsot kértem egy pár szakembertől és azok úgy nyilatkoztak, hogy ezek a tárgyak is olyanok, hogy bizonyos megszorítással az összes tanulókra nézve szükségesek. Hiszen a szabadkézi rajzra nézve eddig is a legtöbb intézetben az volt az usus, hogy legalább mint rendkívüli tárgy a felsőbb osz-

tályok tanulói számára is be volt rendezve. Nem is szenved kétséget, hogy a szabadkézi rajz a benne rejlő nagy képző erőnél fogva minden tanulóra nézve rendkívül hasznos tárgy. A mi az ábrázoló mértani rajzot illeti, ez a matematikai, illetőleg geometriai tanításba olvasztandó be s már a 4-ik osztálytól kezdve lehet a tanulókat benne gyakoroltatni a stereometriával kapcsolatban, de mindenestre valamivel szűkebb terjedetemben, mint a hogy a mostani görögpótló tárgyak közt szerepel.

Szinte hallom a sok oldalról felém hangzó kérdést: hogy lehetséges a görög helyett megszabott tárgyak heti 4 óráját általánosan kötelezővé tenni? hisz akkor a görögül tanulók igazán kelletén túlmenő heti óraszámmal lennének megterhelve! Jól tudom, hogy a mai óraszámot 4-el megtoldani meggondolatlan és halva született idea volna. Ilyen javaslatot tehát eszem ágában sincs tenni. De vajjon nem látszik-e már eleve valószínűnek, hogy a görög helyett megszabott tárgyak, már csak azért is, hogy teljesen kikerekített önálló studiumot tehessenek, oly részleteket is felkaroltak, amelyek érezhető megcsorbítás nélkül elmaradhatnak? Ilyen részleteknek tekintem pl. a magyar irodalmi olvasmányok közt a Kármán József műveiből vett szemelvényeket, sőt a Kazinczy és Berzsenyi levelezését is. Megmaradna közös olvasmányul Kölcsey egy pár beszéde, Salamon F. Magyarország a török hódítás korában cz. művéből valami s a classicus lyra főképviselői (Virág, Berzsenyi). Ez osztály görög irodalmi olvasmányául megmaradna Thukydides, mivel Herodotos-ról már a 2-ik és 3-ik osztálybeli magyar és német olvasókönyv útján kellő tudomást szereztek a tanulók. Ez anyag elvégzésére a görögpótló két irodalmi órája helyett — a házi munkásság kellő kihasználása mellett — talán elég lenne egygyel szaporítani a magyar nyelvi órák számát.

A VI. osztálybeli görögpótló magyar olvasmányból ismét bátran elmaradhatnának Szalárdi és Cserei emlékiratai; a homerosi költeményeket pedig jó részt házi olvasmány útján lehetne elvégezni, úgy azonban, hogy az iskolában pontosan számon kérné a tanár az otthoni olvasmányt és a szükséges szempontokból tárgyalná is.

A VII. osztálybeli olvasmányból Gyöngyösi jó részt bátran elmaradhatna; a VIII. osztálybeli anyag pedig csaknem teljesen házi olvasmányul volna kitűzendő, melyet a tanulók inkább írásbeli feladatok alakjában dolgoznának ki.

Úgy gondolom tehát, hogy az V. és VI. osztályban heti egy, a VII. és VIII-ban heti két óra többletet szánva a magyar irodalomra — a mint hogy a magyar irodalmi tanítás óráinak szaporítása különben is általános óhajtság — szépen be lehetne olvasztani a közös tanításba a görög helyett megszabott irodalmi tárgyakat. S e beolvasztás mellett nem volna többé szükség arra, a mit ma némelyek olyan erősen hangoztatnak, hogy a magyar irodalom történetét két évre kell kiterjeszteni. Hisz nem az irodalomtörténetre magára van szükségünk, hanem az irodalomra, az irodalmi művek ismeretére. Ha a tanuló a gymnasiumi magyar tanítás fonalán folytonosan foglalkozik irodalmi művekkel, akkor teljesen elég a legfelső osztály a tanultak rendszeres összefoglalására, a történeti fejlődés keretébe illesztésére.

A mi a szabadkézi és ábrázoló mértani rajzot illeti, a szabadkézi rajzot mindenki által hozzá férhető rendkívüli tárgygyá kellene tenni, az ábrázoló mértani rajzot pedig, főbb vonásaiban lehetőleg minden óratöbblet nélkül, be kellene olvasztani a geometriai tanításba.

Emelkednek azonban oly hangok is, melyek a görög helyett megszabott tárgyak megválasztását részben vagy egészben kifogásolják. *Dr. Váczy János* az Orsz. Középisk. Tanáregyesületi Közlöny 1894-iki májusi füzetében értekezik «A görög-pótló irodalmi tanfolyam»-ról s kimondja, hogy a magyar irodalmi olvasmányoknak e tanfolyamból egészen ki kellene maradniok; egyrészt azért, mert a kijelölt magyar irodalmi olvasmányok útján a görög szellemi élet világát meg sem közelíthetjük; másrészt, mert az irodalomtörténetnek mind föl kell ölelnie azon írók műveit, a melyeket a görög nyelv helyett a tanterv megállapít. Szerintem ez utóbb fölhozott ok a döntő és helyesen kérdezi *dr. Váczy*: «Miért tudjon többet a görög nyelvet nem tanuló növendék a magyar irodalomból, mint a ki a görög nyelvet is tanulja?» *Dr. Váczy* tehát azt kívánja, hogy a görög-pótló tanulók heti két órában csakis görög műveknek fordításban való olvasásával foglalkodjanak, mert a görög műveltség- és irodalomtörténet alapismeretei a görög nyelv tudása nélkül is megszerezhetők. Okoskodásának ez épen a hibája. Mert tévednek azok, a kik azt tartják, hogy görög irodalmi műveknek fordításban való olvasása a görög nyelv tanulásával csak megközelítőleg is æquivalens tanulmány. Sem minőségre, sem mennyiségre nézve

nem æquivalens: jobb vagy rosszabb, több vagy kevesebb, de nem az, nem olyan és nem annyi.

Dr. Váczy tehát a görög írókra szorítva a görögpótló tanfolyamot, ennek rendszerét veszi bírálat alá s első sorban kifogásolja, hogy az V. osztályú tanulóknak olyan philosoph-historikust tűz ki olvasmányul, mint a minő Thukydides, azért helyette Homerossal (esetleg Herodotossal) kívánja kezdeni a görög írók sorát. E javaslatra alább teszszük meg észrevételeinket. Hiánynak tartja, hogy a pótló tanfolyam figyelmen kívül hagyta a szónokokat, nevezetesen Demosthenest, kit a nyolczadik osztályban olvashatnának. Erről is szó lesz alább. A VI. osztályban dr. Váczy, ha megfelelő fordításaink volnának, a görög elegia-, jambus-írók és lyrikusok műveit szeretné olvastatni, hogy a görög irodalom természetes fejlődés-menetét maga előtt lássa a tanuló. Minden esetre szükség van a lyrának, mint az epostól a drámához vezető átmenetnek ismertetésére, de minthogy a görög lyra legnagyobbbrészt iszonyúan megrongált törmelékekben jutott csak reánk, a vele való foglalkozás a görögpótlókra nézve semmi esetre sem lehetne gyümölcsöző.

Egyébiránt dr. Váczynak álláspontja, a mennyiben a magyar írókat a görögpótló tárgyai közül ki akarja vétetni, teljesen figyelemre méltó, mert a fönnebb kifejtett bajok eleven érzésén alapul. Csak azt nem vette észre, hogy a görög irodalmi olvasmányok majdnem teljesen ugyanabba a kategóriába tartoznak, mert az általános irodalmi tájékozottságnak állanak szolgálatában, s nem a görög nyelvet pótolják.

A görögpótló tárgyak megválasztásának másik bírálója legújabbban *dr. Horváth* Balázs, ki febr. 24-ikén a kassai tanári kör első felolvasó ülésén ily czimű értekezését olvasta fel: «A görögpótló irodalmi tárgyak tanításának eredménye s tantervük revidiójáról.» E felolvasásban, melynek tartalmát a szerző szíves volt velem kivonatosan közölni, de mely azóta bő kivonatban a Tanár-egyesületi Közöny márcz. 10-iki számában is megjelent, azt iparkodik a szerző kimutatni, hogy az 1890. XXX. t.-czikk a kitézött hármast tekintve, egyáltalában nem bizonyult életre valónak, mert 1. a nyelvi oktatás eredménye nem emelkedett kellő mértékben; a történet emelkedés inkább az Utasítások erősödő hatásának tulajdonítható; a görög nyelvi oktatás pedig épen nem emelkedett. 2. Nem vált be a gyakorlatiasság szempontjából sem a gyakorlati

életpályákra készülő ifjak érdekében, mert a görögöt vagy a pótló tárgyakat a tanulók és szülők nem elvszerűen, hanem vaktában választják. 3. Az egységes iskolára való fokozatos átmenet szempontja sem igazolja a pótló tárgyakat, minthogy az egységes iskola egyelőre nem actualisnak jeleztetett.

Azt hiszem, e bajok elsejének forrására én már föntebb jórészt rámutattam, mikor az egyöntetű irodalmi tanítás hiányát konstatáltam. Ezért nem emelkedhetik a nyelvi oktatás, mert a pótló tárgyak tanulságai az összességhez képest csak sporadikusan jelentkeznek. A másik két baj már nem annyira a dolog természetében, mint inkább viszonyainkban gyökerezik s erről a pótló tárgyak nem tehetnek. Persze a mi közönségünk még egyáltalában nincs az iskolai munkának helyes szempontból való méltatására s helyes megítélésére ránevelve, mivelhogy nálunk mindenki ép oly született pädagogus, mint a mily született nyelvész.

Az említett bajok daczára nem reméli dr. Horváth Balázs, hogy az 1890. XXX. t.-czikk el lenne törölhető s azért arra törekszik, hogy e tantervet, mint a kényszerűség szülöttét, legalább javítsuk, revisionának vessük alája, mivelhogy sem az olvasmányok megválasztása, sem elrendezése nem felel meg — szerinte — a középiskola kívánalmainak, a középiskolai tanulóság fejlettségének. «Thukydides — úgy mond, — az V. osztályban szinte értékesíthetetlen anyag; Homeros a VI. osztályba, a tragikusok a VII-ikbe — úgy látszik — csak az Utasítások kedvéért vannak besorozva. Arisztotelest pedig a világ egy középiskolájában sem olvassák, bizonyára, mert nem oda való.»

Lássuk a kifogásokat egyenként. Láttuk, hogy Thukydides ellen már dr. Váczy is kardoskodott s a görögpótló tanárok általában nincsenek vele jó barátságban. Hát ezen nincs mit csodálkozni. Hiszen nálunk a görögpótló felállításáig még a philologusok között is fehér holló volt az olyan, a ki Thukydidesdel foglalkozott, legfeljebb egy pár felekezeti iskolában foglalt el némi szerény helyet az iskolai auctorok közt. Magyarra is csak egy pár évvel ezelőtt fordították le. Nem lehet hát csodálni, ha ez a kiváló történetíró, az igazi, pragmatikus történetírás tulajdonképeni atyja nálunk jó formán ismeretlen lévén, sem nem vágyódtak utána — ignoti nulla cupido, — sem választásával megelégedve nem voltak. Hiszen a tanárnak voltaképen mindig az egész írók kell ismernie, ha tanítványait szemelvényesen megismertetni kívánja vele. A hol pedig

tanár és tanuló úgyszólván egyszerre tanul, ott kérdés, melyik tanul többet a másiktól. Én azt hiszem, hogy Thukydides az V. osztályban nagyon is jól értékesíthető. A 4-ik osztályban megismerkedtek a tanulók a görög és római történettel, államszervezettel: nem leg-helyesebb betetözése-e e tanulmányoknak, ha a következő évben egy görög történetírónak, a legkiválóbbnak előadásában, Athén legfényesebb korszakával, lehetőleg forrásmunkából ismerkednek meg? Csak nem nehezebb Thukydidest magyarul olvasni, mint pl. Liviust latinul? Aztán a tanterv nem is kíván Thukydidesből sokat tüzetesen, mindössze néhány összefüggő szemelvényt abból a részből, mely Perikles legfontosabb szereplését foglalja magában s a sicíliai hadjáratból. Maga Perikles halotti beszéde kellő megvilágításban a legbecsesebb, a mit e fokon se nemben tanítványainknak kezébe adhatunk. Ne üldözzük hát Thukydidest: minél jobban fogjuk ismerni, annál okadatoltabbnak fogjuk találni a vele való foglalkozást. Homeros is nagyon helyén van a VI. osztályban; egyrészt, mert vele párhuzamosan annál tanulságosabbá válik Vergilius olvasása; másrészt, mert a legjobb előkészítés a VII. osztálybeli poetikai tanításhoz. A VII-ikben a görög tragikusok szintén méltán foglalnak helyet; egyrészt, mert a VI. osztályban már olvastak drámát a tanulók; másrészt, mert a VII. osztálybeli poetikai tanítás nagyon sokat nyer a dráma legrégebb alakjainak megismertetésével. Az az állítás pedig, hogy Aristotelest a világ egy középiskolájában sem olvassák, nem felel meg a valóságnak, mert Franciaországban bizony olvassák — eredetiben!

Nem helyeselhetjük tehát azt a tervet, melyet dr. Horváth B. a görög classikusok megválasztására nézve proponál. Az V. osztályban még korai az egész Homeros olvasása, minthogy nem csupán a tartalmuk megismerése végett olvastatjuk (ebből a szempontból a gymnasium I. osztályában volna helyén), hanem poetikai okulás végett. A VI. osztályban is korai a görög tragikusok olvasása, mert csak abban az osztályban kezdenek a tanulók egyáltalában drámát olvasni. A VII. osztályban pedig már elkésett dolog Herodotossal, Thukydidessel és Xenophonnal foglalkozni, mert az ezekből merített tanulságokra előbb van szükség. Végre a VIII-ban nem helyeselhetjük Demosthenes olvasását, mert ez rendkívüli nehézségekkel járna, sokkal nagyobbakkal, mint az V-ben Thukydides olvasása.

Dr. Horváth B.-nak a magyar írók megválasztására mondott bírálata némely pontra nézve már jogosultabb: itt csakugyan még

egyszer alaposan meg kell vitatni az olvasni valókat. Azt azonban, a mit javasol, ismét nem fogadhatom el. Mikor ugyanis az V. osztályban Petőfi lyrai költeményeit, a VI-ban Gyulai Pál emlékbeszédeit, a VII-ben a két szomszédvárat, Csongor és Tündét, a VIII-ban Berzsenyi ódait s az Ember Tragédiáját proponálja, akkor oly műveket tűz ki a görög helyett, melyeket magának a közös tanításnak — a görög-pótló tárgyak külön fentartása mellett — sem szabad mellőznie, melyeket a közös tanításnak eddig sem volt szabad tekinteten kívül hagynia.

Egyébiránt ez a kísérlet is csak azt bizonyítja, hogy a görög-pótló tanfolyam fentartása, tárgyainak bárminő megszabása mellett is, czéltévesztett erőlködés.

Még egy nagy kérdésre kell felelnem: arra, hogy ha a görög helyett megszabott tárgyak általánosan kötelezőkké tételnek, mi-féle külön studium marad a görög alól felmentettek számára, melylyel a görög helyett foglalkozzanak? Minthogy a miniszteri jelentés is elismeri, hogy a görög alól általában a gyöngébb tehetségű tanulók mentetik fel magukat, részemről semmi veszedelmet nem látnék abban, ha ezeknek a görögül tanulók görög óráit oda ajándékoznók, hogy a kevesebb teherrel könnyebben megbirkózhassanak. De ha az általános felfogás arra hajlik, hogy nem kell kaput nyitnunk a restségnek s hogy nem méltányos a tanulók óra száma között ilyen lényeges különbséget statuálni: akkor én is szívesen meghajlok e felfogás előtt és habozás nélkül egy modern nyelvet, még pedig a francziát ajánlom a görög helyett tanulandó tárgynak.

Ezzel a gymnasium görögül nem tanuló növendékeit a reáliskolai tanulókhöz is közelebb hozzuk, kivált azokhoz, a kik latinul is tanultak. Közbevetőleg mondva, ha reáliskolai tanulóink képzettsége színvonalát emelni akarjuk, mindinkább halaszthatatlan lesz, hogy a latin nyelvet kötelező tárgyként bevigyük a reáliskolába. Talán nem szorul bizonyításra, hogy a franczia nyelv és irodalom sokkal méltóbban szerepelhet compensatióul, mint a görög helyett ma megszabott tárgyak, s az sem szenved kétséget, hogy a franczia nyelv ismeretével a tanuló sokat nyer mind az élet, mind a tudomány szempontjából. Felhozhatnák ez ellen, hogy mivel a görög alól rendszeren gyöngébb tanulók mentetik föl magukat, nem tanácsos ezekkel cseberből vederbe jutni s nyelv helyett ismét csak nyelvet tanultatni. Azonban nagy különbség van a két nyelv tanulása közt; a holt nyelv tanítása természeténél fogva sokkal több

nehézségeket okoz, mint egy oly modern nyelv, melyet mai napság általában praktikusán, direkt methodussal szokás tanítani. Ez nem terheli meg nagyon még azokat sem, a kik épen nem nyelvtetőségek.

Egyébiránt javaslatomat nem vindicálom a magaménak. Az egységes középiskolára vonatkozó tervezetek szintén ilyen formán contempláltak a dolgot.

De nemcsak e javaslat volt benne az egységes középiskola előmunkálataiban, hanem, ha jól tudom, az is, a mi felolvasásom tulajdonképeni célja, t. i. annak kimondása, hogy a görög helyett megszabott tárgyak mindenkire kiterjesztendők.

Ha tehát haladéktalanul hozzáláttunk volna az egységes középiskola megvalósításához, akkor annak életbe léptéig semmi változtatást nem kellett volna tenni azon a mostani átmeneti állapoton, melyet a görögnek és a helyette megszabott tárgyaknak tanulói közt való sajátságos viszony okoz. Várhattunk volna addig, míg az egységes középiskola e bajokat megszünteti. Most azonban, midőn a legilletékesebb helyről azt a kijelentést hallottuk, hogy az egységes középiskola a jövő középiskolája ugyan, de életbeléptetése — más egyéb tanügyi teendőink miatt — nem acut szükséglet: most nem várhatunk, mert a mai állapotok fenntartásában gymnasiumi tanításunk javulásának erős akadályát látjuk, akkor is, ha növekszik a pótló tárgyak tanulóinak száma, akkor is, ha fogy. Ennélfogva legalább annyit kell megvalósítanunk az egységes középiskolára vonatkozó tervekből, a mennyi valóban halaszthatatlanul szükséges arra nézve, hogy legalább a gymnasium régi egysége, melyet a görög-pótló felállítása megbontott, helyreálljon.

Ha azonban e terv megvalósítása — a mennyiben törvény megváltoztatásáról, illetőleg módosításáról van szó — előre nem látható akadályokba ütköznék, akkor legalább azt kell megtennünk, a mit már dr. Váczy javasolt s a mit mi a gyakorló iskolában a görög-pótló tanfolyam felállítása óta mindig megtettünk. Mi ugyanis azonnal éreztük a közös magyar irodalmi tanítás lehetetlenségét: a tanulók kétféle készüllete mellett s úgy rendeztük be, hogy a görög helyett megszabott tárgyak *magyar részét* a közös tanításba olvastottuk s e célból egy órával szaporítottuk a magyar órák számát. Így görög-pótló tárgynak a görög irodalmi rész maradt meg a rajzzal együtt. Az így is fenmaradó különbséget pedig nálunk majdnem teljesen megszüntette tanítványaink nagyobb részének

ambitiosus volta, kik a görög nyelv tanulása mellett magánszorgalom útján a görögpótlók görög irodalmi olvasmányait is elvégezték. Ebben egyébiránt az is nagyon segítette őket, hogy nálunk már az V. osztálybeli görög tanulás Homerossal indul meg s így a görögül tanulók Homeros ismeretében még meg is előzik a görögül nem tanulókat.

A magyar nyelv és irodalom lévén tanításunk középpontja, azt hiszem, nem kell bizonyítgatnom, mily halaszthatatlan feladat ennek érdekében legalább az utóbb említett lépést megtennünk. Részemről azonban, nem lévén barátja az ily félrendszabálynak, bátor vagyok felolvasásom főjavaslatát, a kétféle irodalmi tanítás teljes összeolvasztásának a szükségét még egyszer nyomatékosan hangoztatva, a következő tétéleket ajánlani a t. Társaságnak elfogadás végett.

1. Mondja ki a pæd. társaság, hogy a gymnasiumi irodalmi tanításnak a görögpótló tárgyak behozatala által előállott kétfélesége, s ennél fogva egyenetlensége nem helyeselhető s ezért

2. tekintve a görögpótló irodalmi tárgyaknak a középiskola által nyújtandó általános műveltség szempontjából szükséges voltát, azokat minden tanulóra kiterjesztendőeknek tartja.

3. A görögpótló irodalmi tanításhoz fűződő szabadkézi és ábrázoló mértani rajzot szintén lehetőleg általánossá kívánja tenni; az elsőt mint rendkívüli tárgyat, az utóbbit mint a közös tanítás feldolgozandó anyagát.

4. A görög nyelv tanulása alól felmentettek számára modern nyelvi tanfolyamot kíván berendeztetni a francia nyelv elsajátítása céljából.

5. E javaslatok foganatosítása céljából az 1890. XXX. t.-cikknek revisió alá vételét a közoktatásügyi kormánynál a fentebbi javaslatok tolmácsolása mellett sürgetőleg kérelmezni fogja.

CSENGERI JÁNOS.